

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ПОДАТКУ НА РОЗМІЩЕННЯ ВІДХОДІВ

Омельяненко Т.Л.

ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», м. Київ

На сучасному етапі екологічний податок за розміщення відходів залишається основним інструментом організаційно-економічного механізму поводження з відходами. Методологічно він покликаний забезпечити переведення екстернальних витрат суб'єктів господарської діяльності через негативні впливи до інтернальних, однак на практиці відповідне "переведення" відбувається не в повній мірі.

Причиною цьому є низка пов'язаних з екологічним податком за розміщення відходів суперечностей методологічного і змістовного характеру, які досі залишаються невирішеними. Основні з них стосуються:

- співвідношення між платою за відходи різних класів безпеки;
- критеріїв встановлення абсолютного розміру нормативів плати;
- регулюючих функцій лімітів на утворення та розміщення відходів.

Відтак, на сучасному етапі актуалізувалась потреба у їх перегляді.

Центральним питанням, що до цього часу не знаходить свого вирішення є використання некоректних застарілих методологічних підходів до встановлення розміру нормативів плати за розміщення відходів. Платежі за відходи і досі кваліфікуються як платежі за власне забруднення та встановлюються відповідно до показників токсичності компонентів відходів – по аналогії з викидами в атмосферне повітря та у водне середовище.

Внаслідок встановлення нормативів плати відповідно до показників токсичності відходів, створюється значний і не виправданий розрив у величині нормативів плати за відходи різних класів безпеки. Розглядаючи ставки плати для відходів різних класів безпеки, які встановлені Податковим Кодексом України бачимо, що співвідношення між відходами I : II : III : IV класів безпеки становить 1 : 0,04 : 0,009 : (0,004 - 0,0004). Тобто I і III класи різняться за ставками більш ніж у 100 раз, а I і IV класи у 250-2500 раз. Цьому в міжнародній практиці немає аналогій, навіть у Російській Федерації.

Якщо узагальнити закордонний досвід [1], то розміри ставок плати за розміщення відходів в Україні за ступенем небезпечності мали б співвідноситись орієнтовно як I : II : III : IV = 1 : 0,3 : 0,1 : (0,03 – 0,003).

Перегляд діючих ставок екологічного податку за розміщення відходів в Україні відповідно до закордонної практики дозволив би забезпечити помітне збільшення загального обсягу надходжень коштів до Фонду охорони навколишнього природного середовища (ФОНПС) [2].

Окремої уваги вимагає питання абсолютного розміру плати. Ставки податку за розміщення відходів повинні враховувати та відображати у собі ступінь потенційної небезпеки відходів, можливі ризики для довкілля, пов'язані з їх розміщенням. Такі ставки покликані забезпечити зниження ризиків, що виникають внаслідок відсутності належної інфраструктури з утилізації відходів, включати інвестиційну складову. Платежі за розміщення відходів повинні забезпечувати достатній для розбудови інфраструктури поводження з відходами рівень мобілізації фінансових ресурсів у ФОНПС.

В Україні, основні розробки у цьому напрямі належать науковцями Ради по Вивченню Продуктивних Сил України [3]. Ще у 2006 році були здійснені наукові обґрунтування щодо розміру плати за розміщення відходів, які базувалися на трьох методичних підходах [3]:

- на оцінці ризику, пов'язаного з об'єктами зберігання відходів і, відповідно, ймовірної шкоди від них;
- на оцінці вартості створення інфраструктури поводження з небезпечними відходами;
- на узагальненні досвіду (доволі обмеженого) екологічного страхування у сфері поводження з відходами.

Виконані натою час розрахунки засвідчили, що чинні на розміри плати за розміщення відходів в Україні були значно заниженими.

Оцінюючи можливості застосування того чи іншого методичного підходу на сучасному етапі, ми вважаємо, що в якості найбільш достовірного методичного підходу слід розглядати застосування інвестиційного критерію, що базується на вартості створення інфраструктурних об'єктів. Оновлення розрахунків за цим критерієм на цей час значно актуалізувалось. Діючі нормативи мають підлягати переоцінці з точки зору їх здатності забезпечити необхідну акумуляцію коштів до ФОНПС.

Базовим гіпотетичним припущенням при цьому є те, що у ФОНПС мають бути акумульовані за певний проміжок часу такі обсяги фінансових ресурсів, за рахунок яких держава буде здатна профінансувати будівництво комплексних екологобезпечних полігонів із поводження з відходами I-III класів безпеки визначеної потужності. При цьому під полігоном розуміємо технологічний комплекс, що включає в себе необхідне обладнання для здійснення операцій з оброблення, знешкодження, знищення тощо. А будівництво таких полігонів розглядаємо як базу передумову зменшення ризиків для довкілля.

Виконані за відповідних передумов розрахунки формують значний потенціал зростання ставок екологічного податку. При чому її абсолютна величина наближається до рівня, що склався, зокрема у Польщі та деяких інших країнах ЄС. Характерно також, що зростання стосується передусім відходів III-IV класів безпеки.

Запровадження нових ставок податку значною мірою збільшить податкове навантаження на суб'єкти господарської діяльності. Це може викликати ризики несплати ними екологічного податку, заборгованості та приховування інформації щодо відходів. Відтак, з метою його зменшення, а також стимулювання до оновлення основних природоохоронних фондів підприємств, необхідним є одночасне запровадження податкових пільг, прискореної амортизації.

В рамках концептуальних підходів обов'язково має залишитись процедура щорічного перегляду ставок

податку відповідно до індексу інфляції, що дозволить уникнути їх девальвації.

Одним із найбільш впливових інструментів в сфері поводження з відходами в Україні до 2011 року було встановлення підвищеної плати за понадлімітні обсяги розміщення відходів. Саме кратність збільшення плати на той час і посилювала функцію лімітів. Починаючи з 2011 року плата за понадлімітні обсяги розміщення відходів виявилася скасованою. Відповідно до діючого законодавства отримання лімітів залишається обов'язковим, проте вплив цього інструменту через відсутність "підтримуючих" економічних важелів нівелюється.

Відтак, необхідно відновити роль лімітів на утворення та розміщення відходів шляхом повернення плати за понадлімітні обсяги розміщення відходів у десятикратному розмірі від базових ставок податку. Це можливо також шляхом доповнення Кодексу про адміністративні правопорушення України статтею 82-8, щодо накладання штрафу за понадлімітне утворення та розміщення відходів за кожний випадок, враховуючи клас небезпеки відходів. У цьому контексті оптимальною була б прив'язка розмірів штрафів до ставок податку, оскільки, останні переглядаються щорічно відповідно до індексу інфляції.

Варто далі зазначити, що одночасно із реформуванням екологічного податку за розміщення відходів має бути усунуто і невідповідності, які виникли на даному етапі, внаслідок неоднозначного трактування терміну "розміщення відходів". Це створює правові колізії, що можуть призвести до негативних наслідків у найближчому майбутньому. Мається на увазі, що плата повинна здійснюватись лише за ті їх обсяги, що остаточно розміщуються у спеціально відведених місцях та не підлягають в подальшому утилізації або знешкодженню. Інакше зникає стимул, який ставить суб'єкт господарської діяльності перед вибором щодо утилізації або остаточного розміщення чи видалення відходів. До того ж при збільшенні розміру ставок податку цей стимул відіграватиме вагомий мотиваційну роль.

1. Instruments used for environmental policy and natural resources management [Електронний ресурс] : OECD/EEA database. – Режим доступу до ресурсу: <http://www2.oecd.org/eoicnst/queries/index.htm>

2. Омеляненко Т.Л. Сценарії розвитку системи фінансового забезпечення сфери поводження з відходами/Економіка природокористування і охорони довкілля (збірник наукових праць). – К: ДУ ІЕПСР НАН України, 2011. – С.155-163

3. Міщенко В.С. Організаційно-економічний механізм поводження з відходами в Україні та шляхи його вдосконалення: Монографія / В. С. Міщенко, Г. П. Виговська. – К. : Наукова думка, 2009. – 294 с.